

НИКОЛА ДРАГАНОВ

оперното дело
**В СТАРА
ЗАГОРА**

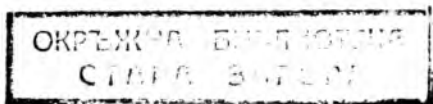
НАУКА И ИЗКУСТВО

НИКОЛА ДРАГАНОВ

**оперното дело
в
СТАРА ЗАГОРА**

Наука и изкуство София 1970

934453

УВОД

Настоящият исторически очерк, озаглавен „Оперното дело в Стара Загора“, има за цел да отрази дейността на Старозагорската опера от нейното основаване до превръщането ѝ в държавен оперен институт през 1946 г.

Създаването и развитието на Старозагорската опера е изключително явление в музикалния живот на страната ни, значението на което надхвърля далеч границите на нашия град и окръг. Това обстоятелство пораждаше в много от оперните дейци идеята за написване на история, чрез която дейността на операта ще стане достойно на широк кръг читатели.

Лично мен тази идея доста отдавна ме е вълнувала и карала да издирвам всякакви материали, отразяващи отделни моменти от дейността на операта или нейни състави, да си вземам бележки от тях и да съдействувам за опазването им.

Поради неправилното разбиране на въпроса за значението на архивните документи и материали, проявявано от страна на някои отговорни служебни лица, се допусна в първите години, след като операта стана държавна, да бъдат унищожени част от запазените архивни материали. Поради това за някои периоди от дейността на операта липсваха материали и задачата по написване на историята ѝ ставаше изключително трудна.

Фактът, че бях непосредствен участник в живота на операта от 1926 г., т. е. само една година след създаването ѝ, и че продължих да работя в нея почти двадесет години след превръщането ѝ в държавна, ми вдъхна смелост да се заложа с това трудно начинание. Празнотата, за която става дума по-горе, успях да запълня със сведенията и спомените на следните оперни дейци, на които изказвам най-гореща благодарност за ценното съдействие: Йосиф Стоилов, Иван Желев, Георги Стоянов, Димитър Христов, Иван Епитропов, Борис Килитчиев, Христо Стоилов, Васил Русев, Стоян Русев, Радка Кусева, Христина Фетфаджиева, Борис Фетфаджи-

ев, Иван Кожухаров, Анастас Генчев, Дако Пантелеев, Илия Тенев и Николай Димитров.

Дължа да изкажа благодарност и на бившите директори на държавната народна опера засл. артист Тоско Илиев, Михаил Янков, Георги Стоянов и Никола Николов, които ми осигуриха достъп до запазените налични материали и ми оказаха съдействие при търсенето на нови.

В настоящия очерк се помъчих да отразя цялостната дейност на Старозагорската опера, нейните успехи и несполуки, творческия ѝ път, осеян с много трудности и препятствия, възторжения устрем на нейните труженици към безкрайните хоризонти на голямото оперно изкуство с необходимата обективност и историческа правда.

Доколко съм успял да постигна това, ще отсъдят читателите.

Авторът

1. Предпоставки за развитието на музикална дейност в гр. Стара Загора

Предпоставките, които са създали благоприятни условия за развитието на една значителна музикална дейност и култура в Стара Загора, трябва да се търсят преди всичко в животворния извор на народната ни песен.

Далечното минало на града не ни е оставило писмени свидетелства, от които да се види какъв е бил тогава неговият музикален живот, но се говори, че старата народна музика в града и околията е била доста развита. Носители на това развитие на народната музика са били певците на народни песни и изкусните свирачи на народните музикални инструменти: гусла (гъдулка), гайда, свирка и кавал. Много от тях са били едновременно и певци. Говори се, че между многото изкусни свирачи на гусла е имало един, който бил на почит и уважение дори сред турците, които често го викали да им свири по домовете и на увеселения. Той бил любимец на яничарите, които пазели градските врати на крепостта и при които той бил винаги.

В града се свирело най-вече на гусла (гъдулка) и по-малко на гайда, а по селата — на гайда, кавал и свирка. Това се потвърждава и от факта, че в града — в чаршията и в отделните махали, е имало дюкяни, в които се изработвали и продавали тези инструменти и които са съществували почти до Освобождението.

На високо ниво е било и пеенето на народните песни. То било разпространено особено между жените. Имало е жени, които се славели с хубавите си гласове и изкусното предаване на песните. Те се наричали с турското название тюркеджийки (певици). В сборника със стари народни песни от Я. Ковачев, събирани и печатани преди Освобождението, има много песни, записани направо от жени-певици от Стара Загора, на които са посочени и имената.

Любовта към народната музика в Старозагорския край още в най-ранния период на петвековното турско робство се отразява благоприятно върху развитието на музиката въобще.

Още през 1856 г. в Стара Загора се слага началото на организиран музикален живот с основаването на първия църковен хор при храма „Св. Димитър“ от учителя в мъжкото класно училище Атанас Иванов, наричан от населението даскал Атанас, който е първият му диригент. В този хор е пял и великият апостол на българската свобода Васил Левски, тогава ученик в училището, а също и старозагорските революционери Колю Ганчев, по-късно председател на революционния комитет, Стефан Сливков, Петър Иванов (Даскал Петър) и др. Този хор, който е разучавал и някои светски песни, станал първият пионер за насаждане на художествена музика сред старозагорското гражданство¹.

По-късно, към 1869—1870 г. в квартал „Акарджа“ в града бил сформиран първият оркестър по инициатива на завърналния се от Белград Петър Иванов (Даскал Петър), участник в легията на Раковски, флейтист, и революционера Колю Ганчев, цигулар. Този оркестър взема участие във вечеринки и забави, устройвани от българското население в града. Част от състава на оркестъра вземал участие и в забави, устройвани от младежи в частни домове. Известният старозагорски обществен деятел-литератор Атанас Илиев пише в своите спомени на стр. 134 следното: „Народните и патриотичните песни бяха на дневен ред. От първите по-известни бяха: „В село сгледници дойдоха“, „Есен ми дойде, сланата падна“, „Отдолу идат сеймени“, „Додеяло ми е, Богдане“, „Горо ле, горо зелена“. От вторите се пееха: „Стани, стани, юнак балкански“, „Вятър ечи, Балкан стене“, „Българи юнаци“ и др. Тези забави имаха известна патриотична подкладка и не ставаха на всяко място. Повечето домакини, които се удостояваха с такива, бяха по-просветени млади хора, добри партиоти.“

От горното изказване е видно, че двамата ръководители на оркестъра освен любовта си към музиката и желанието да я популяризират сред своите съграждани, са си поставили за цел да насаждат в тях и високи патриотични чувства, да печелят привърженици на скъпото дело за освобождението на България, което тогава е стояло над всичко.

След извоюване на така жадуюваната свобода, жаждата

¹ Иван Унджиев. Васил Левски, биография, София, 1945 г., стр. 82.

за музикална изява, за организирана музикална дейност у будните старозагорски граждани става още по-силна.

В 1885 г. учителят по музика в мъжкото класно училище Георги Байданов сформира голям мъжки хор при църквата „Св. Николай“ в града. Този хор е разучавал и светски хорови песни и просъществувал докъм 1890 г.

От 1892 до 1897 г. учителят и общественият деятел в града Петко Икономов организира голям ученически църковен хор, който пеел в църквата „Св. Димитър“. В него се включвали всяка година и свободни граждани, бивши негови членове, които били вече завършили училището.

Така чрез горните музикални състави, ръководени главно от учителите по музика в града, се издига на по-високо ниво музикалната култура на неговите граждани и назряват условията за организиране на една по-голяма и системна музикална дейност.

II. Музикално дружество „Кавал“ 1897 г. — 1912 г.

През 1897 г. след завършване на висшето си музикално образование в Прага се завръща в родния си град Стара Загора Димитър Хаджигеоргиев и още същата година бива назначен за учител в тогавашното мъжко класно училище „Иван Вазов“.

Получил солидни познания в областта на музиката, притежаващ качества на добър инструменталист (флейтист) и художник-творец (по-късно създава много оркестрови и солови инструментални творби и операта „Тахирбеговица“, играна с успех в Софийската народна опера), Димитър Хаджигеоргиев не се задоволява със служебната си работа в училището, а търси начин да вложи своите сили и дарования в една по-широка музикална дейност, чрез която да бъде полезен на своите съграждани. Така в него се ражда идеята за създаване на едно музикално дружество в Стара Загора, което да се заеме с редовна музикална дейност. Споделил тази своя идея с двамата си колеги Георги Байданов и Петко Икономов, работили вече като диригенти на църковни хорове в града, той среща пълното им одобрение и решението било взето.

На 2 ноември 1897 г. инициаторите свикват събрание в салона на мъжкото класно училище „Ив. Вазов“ и след като разясняват на присъстващите целта на събирането, предлагат да бъде основано в града музикално дружество под името „Кавал“.

На събранието присъствуват следните членове-учредители на дружество: Димитър Хаджигеоргиев, Георги Байданов, Петко Икономов, Иван Евстатиев, Грозю Грозев, Господин Бакалов, Никола Бараков, Желю Михайлов, Д. Димитров, А. Киселков, Иван Гургуриев, Петър Генчев, Кирил Манчев, Мирю Хаджихристов, Стефан Георгиев, Иван Грозев, Петър Д. Попов, Иван Спасов, Генчо Русев, А. Атанасов, Стефан Хр. Мечев, А. Т. Ганчев, Стефан Кокенов, Иван Папазов, Алтъна Петрова, Колю Иванов, Атанас Илиев, Стоян Мишкетев, подполковник Георги Марчин, Дона Бонева, поручик Христо Ангелов, подпоручик Коларов, Иван Нонов, Цанко Даалов, Стефан Димов, Георги Кибарев, Стефан Грозев, Андрея Капитанов, Х. Димитров, С. Димчев, В. И. Сребров, Наум Фридман, Марко Турлаков, Йосиф Стоилов, Петър Вълканов, Андон Дамянов, Пантелей Хаджиоолу, Желязко Стоичев и още 5 души, чиито подписи в учредителния протокол не могат да се разчетат¹.

Събранието приема с малки изменения предложения от инициаторите устав и избира първото настоятелство на дружеството в следния състав:

председател Атанас Илиев, директор на девическата гимназия в града

подпредседател Петко Икономов, учител

членове-управители на хоровете:

Димитър Хаджигеоргиев, учител по музика

Георги Байданов, учител по музика

деловодител Желю Михайлов, учител

касиер Иван Евстатиев, счетоводител

членове: Грозю Грозев, учител, Дона Бонева, учителка и Никола Бараков, съдия.

Допълнителни членове: Г. Стефанов и Господин Бакалов, адвокат.

В устава, утвърден от Министерството на вътрешните работи на 27 януари 1898 г., се определят целите на дружеството, най-главната от които е: „Да разработва и разпространя-

¹ Учредителен акт от 2 ноември 1897 г. с подписите на всички членове-учредители.

УСТАВЪ

СТ.-ЗАГОР. МУЗИКАЛНО ДРУЖЕСТВО

„КАВАЛЪ“

гр. Ст.-Загора

1897 год.

Содержано на 2 Младши
1897 год. и утвърден от
Министерството на вътреш-
ните работи съ № 45 от
27 Януарий 1898 год.

Печатница „Иванъ Гутенбергъ“ Ст. Загора

1898

Първият печатан устав на музикалното д-во „Кавал“ — 1898 г.

ва българското и славянското пеене и музика и въобще всяка художествена музика.“ Посочени са също средствата за постигане на тези цели, основното от които е посочено в буква „Б“: Чрез пеене и свирене на отбрани композиции както в частни събрания, тъй и в публични концерти и забавления на дружеството, пеене в църква и разни други случаи.“¹

С удивителен творчески замах и организационен похват

¹ Оригинален устав на музикално дружество „Кавал“, утвърден от Министерството на вътрешните работи с № 45 от 27 януари 1898 г.

членовете на първото ръководство успяват да поставят дружеството на здрави основи и да начертаят пътя на неговото правилно развитие и бърз възход.

Много наскоро след учредителното събрание това музикално събитие получава широка гласност сред гражданството и в редовете на дружеството постъпват много нови членове, любители на музикалното изкуство, предимно учители и чиновници. Дружеството комплектува смесен хор от около 60 души, с отделни дамски и мъжки състави и оркестър от около 40 души.

Започват редовни репетиции с хоровете под ръководството на диригента Георги Байданов и с оркестъра под ръководството на диригента Димитър Хаджигеоргиев. Репетициите се водят два пъти седмично, вечер, в помещението на мъжкото класно училище „Ив. Вазов“ (сега строителен техникум).

Голямата любов на музикалните ръководители към създаденото от тях дело им вдъхва смелостта да основат при дружеството и музикално училище с два отдела: вокален и инструментален. В това училище съответните диригенти занимавали безплатно хористите и инструменталистите от дружествените хорове и оркестър за повишаване на тяхната квалификация и подготвяли нови кадри за попълването на хора и оркестъра.

На 11 декември 1897 г. се приемат и отпечатват: правилник за училището и учениците, уреждащ начина за приемането и воденето на занятия в училището и правилник за хоровете и хористите, в който са изяснени редът за провеждане репетициите на вокалния и инструменталния хор (оркестъра), правата и задълженията на ръководните лица, хористите и оркестрантите и други подробности.

Доколко силно са били развити съзнанието за обществен дълг и чувството за отговорност у тези музикални труженици, е видно от обстоятелството, че в чл. 14, 15 и 17 от Правилника за хоровете и хористите се предвиждат парични глоби за отсъстващите от репетиции и изпълнения, а така също се постановява, че всеки хорист, отсъствувал 4 пъти, а оркестрант — 2 пъти от занятия, се смята за напуснал, а заедто е нарушил задължението си, плаща глоба от 2 до 10 лева.

В помощ на двамата диригенти при провеждане на учебната работа в училището били определени следните членове от хора и оркестъра: Грозю Грозев, Господин Бакалов, П. Радков, Петко Икономов и Стоян Мишкетев.

В началото на 1898 г. мъжкия състав на дружествения хор е следният:

П. Радков, Ст. Грозев, Г. Грозев, П. Икономов, Хр. Ангелов, К. Манчев, Ст. Ходжев, Г. Русев, Д. Тодоров, Ж. Атанасов, Ст. Димов, Велебни, Н. Фридман, Й. Стоилов, Р. Алтабанов, Хр. Андреев, Ж. Михайлов, Кр. Нанев, В. Сребров, Ж. Иванович, Ст. Георгиев, Д. Йовчев, М. Турлаков, П. Генчев, Г. Бакалов, Ив. Евстатиев, Ив. Папазов, Г. Стефанов, Ив. Греков.¹

През м. март 1898 г. дружеството доставя някои музикални инструменти, необходими за оркестъра, направо от Прага².

На 12 април 1898 г. се изнася първият концерт на дружеството, очакван с голям интерес от гражданството, в театралния салон на мъжкото класно училище „Ив. Вазов“. В програмата са застъпени творби на български и чужди автори, изпълнени от хора, оркестъра и солисти — певци и инструменталисти под диригентството на Димитър Хаджигеоргиев и Георги Байданов. Изпълнени са творби и на Димитър Хаджигеоргиев, като сам той участва в солови изпълнения на флейта. Концертът преминава при подчертан успех и голямо въодушевление на многобройните посетители, които награждават изпълнителите със сърдечни аплодисменти.

Най-силно впечатление направил на посетителите първият номер от третата част на програмата: „Селски хор из първо действие на операта „Продадена невеста“ от Бедржих Сметана, изпълнен от смесения хор и оркестъра на дружеството под диригентството на Димитър Хаджигеоргиев. Той бил нещо съвсем ново за старозагорските ценители на музиката и първия им контакт с една нова и по-сложна форма в музиката — оперното изкуство³.

Концертът с малки изменения на програмата бил повторен на 26 същия месец с благотворителна цел, като целият

¹ Писмо № 10 от 17 март 1898 г. на настоятелството на дружеството, с което се съобщава срещу подпис на членовете от мъжкия хор за насрочена им репетиция.

² Фактура от 23 март 1898 г. изпратена от фабриката до музикално дружество „Кавал“ за доставени: контрабас, виолончело, виола, кларинет, флейта, голям барабан с принадлежностите, малък барабан с принадлежностите, тамбурина.

³ Програма-афиш, издадена от музикално дружество „Кавал“ от 9. IV. 1898 г., с подробно обозначение на изпъляваните пиеси, изпълнителите и ръководните лица.

приход бил подарен на фонда за „подпомагане бедни ученички“ при Марийнската държавна девическа гимназия в града.¹

След горните концерти колективът на дружеството затвърдил още повече своите позиции сред гражданите и спечелил нови привърженици.

На 2 май 1898 г. дружеството отпразнувало тържествено своя годишен празник, което съгласно устава ставало традиция.

На 22 юли 1898 г. се изнася трети концерт при нова програма, който преминава с не по-малък успех от първите.

През м. март 1899 г. поради изтичане мандата на настоятелството бива избрано ново в следния състав: председател Грозю Грозев, деловодител Иван Папазов и членове: Димитър Хаджигеоргиев, Георги Байданов, Дона Бонева, Райна Азманова, Домна Стоева, Г. П. Стефанова, Ив. Евстатиев.²

Дружеството продължава дейността си по подготовка и изнасяне на своите редовни концерти, а също и с участие на хорвете и оркестъра с музикални програми в някои тържества и забави, устройвани в града. На един от концертите на дружеството през 1900 г. били изпълнени и композиции на Емануил Манолов, тогава капелмайстор в гр. Казанлък. По покана на настоятелството авторът присъствувал на концерта и изказал голямото си задоволство от успешното изнасяне на програмата.

През 1902 г. Димитър Хаджигеоргиев бива преместен за учител в София, където по-късно става и директор на първото музикално училище и академия, и дружественият оркестър остава без своя любим ръководител. Временно дейността на дружеството се ограничава само с работата на мъжкия хор под ръководството на диригента Георги Байданов.

В същата 1902 г. за учител по музика в мъжкото класно училище е назначен Иван Скордев, роден в гр. Казанлък, завършил консерватория в Дрезден, Германия. Той веднага се включва в дружество „Кавал“ като диригент на оркестъра. Образуван е нов състав на оркестъра и попълнен съставът на смесения хор. Под ръководството на Иван Скордев започват усилен репетиции за подготвяне на програма за нов концерт.

В началото на 1903 г. в дружеството постъпва като орке-

¹ Афиш и програма, издадени от дружеството за същата цел.

² Покана от 17 март 1899 г., с която новото настоятелство се свиква на заседание,